

Тања Крајујевић

У ПОТРАЗИ ЗА СЈАЈЕМ

Пијем из малој извора,
моја жеђ је већа од океана
Адам Загајевски, „Соба“

Трг, енергија Града

Биографија једног од највећих савремених песника, Адама Загајевског (1945, Лавов, који је након Другог светског рата припао Украјини), добро је позната. Његово поетско поимање света одређено је, међутим, управо појмом родног града – напуштеног, пресељењем породице након рата у Гљивице, у Шлеској – потом боравком у Кракову, више-струко битном не само за његово школовање (песник је у том граду студирао психологију и филозофију, коју је потом и сам тамо предавао, све до одласка у Париз осамдесетих), већ и за поимање културног наслеђа и профила *ірага*, који је Загајевски у младости упамтио, и попут специфичног културног бинакулара, са ваздашњим осећањем губитка, носио са собом на свим својим путовањима и истовремено га непрекидно тражио.

Податак који сумира, али и стваралачки и културолошки акцентује животни пут овог песника, наводи Бисерка Рајчић, истичући да је Загајевски заправо *ірађанин свеіа*. Не само због тога што је као предавач, доктор филозофије и универзитетски професор, живео између Европе и Америке, већ што је изгубљени завичај дубоким, али и свеобухватним поимањем песничког стварања, поистоветио са императивом заснивања *куће іоезије*.

Зашіо увек іишеііе о іраговима, питање које и сам парафразира из низа оних реално му постављаних, постаје и увод поетској причи о вишеструкој могућности профилурања питања одакле потичемо, где се налази онај пунозначни простор „идеалног“ града коме тежимо, шта му сами пружамо, шта памтимо.

„Загајевски није разбаштињен, будући да је нашао свој дом у заједничком наслеђу које је свеprisутно у самој уметности и архитектури које су га одређивале у младости“, записао је Чеслав Милош, наглашавајући ту битну, прегнантну црту стваралачког портрета Загајевског. Вративши се у Краков, након низа година, Загајевски не може а да у њему не потражи „четврти интелигенције“, управо истичући, сред нововременог урбаног колорита, маркантно присуство одабраних, које је памтио а који су уписани у историју града. Можда то води умекшаном, попустљивом погледу који подстичу сећања, „украшена сновима“, „улепшавајући“ интроспекцијом спољашњи, често суморан свет, каже Загајевски у завршетку свог записа „Интелигенцијски Краков“ (*Одбрана ваііреносііи*, с пољског превела Бисерка Рајчић, Архипелаг, Београд, 2013). Одмах затим додаје: „Другим речима, схватио сам да сам видео могућности, потенцијалности, неостварене ентелехије тих четврти, домишљао сам се шта су могле бити у повољни-

јим условима.“ Свако би морао, и несвесно, да изгради за себе сложен систем перцепције, каже песник. Имајући пре свега у виду како је мала, интимна географија овог града, блеснула најбољим што је дала – сећања на улице и трг, оживела су имена житеља – филозофа, историчара, писаца. Оних који су трајно остали уписани и у абецедар литерарног поштовања па и пријатељевања: Чеслав Милош, Ришард Крињицки, Вислава Шимборска, Корнел Филипович – уједно, као продужење и сведочанство оне боље могућности постојања, стваралачког потенцијала, који пружа, али и надаље тражи, исти правац, пут, супстрат и квалитет најбоље енергије стварања.

У дубљем личном, и комплекснијем смислу, индивидуални таленат Загајевског, након деценије „солидарности“ – како је назвао припадност генерацији 1968 – попут других песника тог усмерења, Барањчака или Крињицког, нашао се управо пред таквим изазовом сложенијег суочавања са властитим креативним могућностима, са самосталношћу. Велика имена претходне епохе у пољском песништву представљала су додатни подстицај за непресушни порив сазнања Загајевског и његово разумевање основа и крајњих суптилности, поетика, порука и стила, тако значајних стваралаца као што су били Ружевић, који је о пошастима двадесетог века говорио све мање „стегнутог грла“, или Милош, чија ће „тежња да овлада целокупним историјским моментом“, како каже Загајевски у свом мудрому разговору са Евом Зоненберг (Краков, јун 2006; у преводу Бисерке Рајчић објављено у крагујевачким *Корацима*, 1–3, 2019), неоспорно „утицати на историјски тренутак“ – охрабрујући све више Загајевског у формирању властитог става. Његова снажна потреба да усагласи поезију, историјска и најзначајнија филозофска сазнања, са племенитошћу сликарства и музике, који га надахњују, отварала му је нове и сложене стваралачке задатке, у широком димензијама, али га, стваралачки, једнако надахњују и једноставна чуда самог постојања или плод тренутка у времену, што одувек усталасају лирске океане. Његова песма „Писање песама“ (*Невидљива рука*, приредила и превела Бисерка Рајчић, Архипелаг, Београд, 2011), уосталом, то најречитије казује:

*Писање поезије је двобој
у коме нема победника – с једне стране,
уздиже се сенка, масивна као њанински ланац
који види лејшир, с друге,
шрејере само крајки шренуци блескова,
слике и мисли као њламичак шибнице
ше ноћи, када се у болу рађа зима.
(...)
...вечно чекање
следеће песме, молишва, жалоси
за мајком, крајко примирје,
жаљење и шайаи у шесној исјоведаоници,
јобуна и великодушно ојрашшање,
дељење целокујној имешка, њокајање, слоја,
шрчањем и шейњом, иронијом, леденим њоіледом,
исјоведањем вере, дикцијама, журбом,
њлачем дејеша које је изубило најдраже блаіо.*

Све је у овим стиховима заправо сажетак целоживотне стваралачке опредељености Загајевског; „верност старим, ћутљивим учитељима“, „спокојна контемплација окрутног света“, „експлозија радости, екстазе“, и напokon, у целокупној поезији овог песника тако истакнута – „незаситост, с тугом“ – *јер све оглази, с нагом да не несџаје, / с разјовором у коме недосџаје ѓоследња реч...* Уистину, ту је и само врело ентелехије, животног и стваралачки уздигнутог пута, који надахњује, и који се не завршава.

Кућа на путу

Несумњиво је од Херберта Загајевски прихватио поуке о двојним лирским суштинама путовања, али о односу и према уметности, видљивом у Хербертовим есејима, обојеним лиризмом „који је најфундаменталнија супстанца његове поезије“, и основа његовог „љубавног покушаја настањивања у Сијени, Дордрехту, Арлу или Грчкој“ – пише Загајевски – у историји уметности, холандском сликарству које га је изузетно привлачило. „Како је могао да постоји у том брзом и окрутном возу историје он толико систематичан, стрпљив, истинoљубив и крајње честит“, он који, стојећи „испред пакосне сфинге“, говори чистим и јасним гласом – у коме је Загајевски, који га је сматрао и пријатељем и учитељем, морао осетити све нијансе гласа „који задивљује дубином“. Низак, снажан, леп, „добро подешен глас“, рећи ће Загајевски – нимало извештачен, али глас трагичара (*Одбрана ваџреносџи*).

Феномен станишта, стана, куће, скућености, макар у самом духу уметности, холандском сликарству, фасцинирао је Херберта – посебно као „особу лишену Лавова, дубоко рањену губитком тог необичног града“, како пише Загајевски, који му се већ по томе осећао природно и вишеструко блиским. И од наука Хербертове животне и песничке повести – посматрати, описивати, скицирати – до песничког поступка самог Загајевског, чини се, само је корак. А колико је поетички озбиљних питања, које у Загајевског почињу потребом удаљавања од времена књижевног манифеста седамдесетих, и истинског самооформљења, а воде до рањивости, и рањености светом, какав му се указује у турском и суровом двадесетом веку, намећући хербертовско двојство, битно за укупан песнички сензибилитет и стваралачко поимање Загајевског. Као што је и Хербертова емпатија – „на којој је као на темељима изграђивао неслагање са монструозном историјом двадесетог века“, заједно са сплетовима чињеница и осећања – веома блиска поетском осећању Загајевског, на кога Херберт, како показују есеји Загајевског, делује снагом мајстора учитеља: Хербертове песме су, пише Загајевски, као „кофер пресвучен меким атласом, мада су у том коферу справе за мучење“.

Тај кофер, као „осећање нежности према свету, разумевање за мале и велике глумце космоса“, Хербертово подсећање на постојање ствари којима се обраћа нежно, „на ти“, као и снажно дејство којим се, у песми посвећеној изгубљеном простору Лавова („Никада о теби“), и истовремено суровостима справа века, неминовно и у Загајевског отвара питање како *ојисаџи свеџи*. При чему се могућност доживљаја омнисенузалног, *locus amoenus*, као посвећеност свакој појединачности, опире нереалном – управо садржајем кофера који преносе путници кроз време и простор, који притом не укида своју осетљиву поставу, од свиле, ону што свако искуство, па и сећање, чини дубљим, особенијим.

Не пропустити ништа, од те сензуалности, а не градити у себе затворени, фиктивни свет – темељно је питање Хербертове поетике, које је готово природно, спонтано, песнички кохабитативно, постало и кључно питање Загајевског. Она другачија, сурова уверљивост „справа“ века, коју преносе кофери, ту је да о тој укупности света на свој начин сведочи, а да га у његовој уметничкој суштини, у двојству којим је успостављења његова условна целина, не наруши.

За то се стваралачки побринуо првенствено сам Херберт, који је „протестовао због ишчезавања форме, због анонимности нашег света“, како пише Загајевски („Почетак сећања“, *Одбрана вај̄ренос̄ти*). При чему нема бољег почетка од „Поруке господина Когита“, у песми *notabene*, која без обзира на понављања у контекстима других песама, некад чак и ироничног и шалвиовог тона („зар није било бољих“), изнедрује и ону кључну поруку по којој га памтимо: *йозван си*.

У играма са лицима света, промењивим и фарсичним, трагичним, па и мистификованим, замаскираним, или изгубљеним, Загајевски такође настоји да поништи „анонимност“, постојање без знакова у простору и времену, и на томе гради поетско прихватање и именовање света.

Ван виртуелних могућности огледа са истином, он враћа на поетску сцену основни песнички порив именовања детаља, ситница постојања које греју, уносе наду, и оних које их бришу, враћају их у страшни хаос поништења. Његов Адам, први човек, путник који тражи кућу поезије, памтилац је изгубљеног, идеалног, и у сећању можда идеализованог завичаја (Лавова), а потом и његовог губитка, и преноси га у наслеђе човека, полазећи од тог двојног, радосно болног почетка свог универзума. „Растао сам у два града / кроз моје тело пролазила је граница / спријатељених држава / када је пао мрак пријатни чиновници / полугласно су водили бескрајне / разговоре на трошаринама крви (...), научио сам властиту биографију / упамтио прави датум рођења / и добио име следећег наследника човека / с лицем налик на комотни огртач / набачен на душу“ („Престолонаследник“, *Асиметрија*, изабране песме. Кућа поезије Бања Лука, 2019; ако није другачије назначено, сви стихови који се наводе превод су Бисерке Рајчић).

Кажѝ истину, за ѝо служиш – стих је песме „Истина“, којој је Петар Вујичић дао важно место Пролога, у једној од првих релевантних збирки изабраних песама Адама Загајевског у нас, *Пушоваѝи у Лавов* (Библиотека „Alpha lyrae“, Народна књига, Београд, 1988). Иако у свом поговору закључује да је „само неко млад и гневан способен да тако формулише своје младалачко вјерују“ (Вујичић алудира на завршне стихове песме: „у левој руци / држиш љубав у десној мржњу“), он у основи луцидно и готово профетски говори о младом песнику (реч је књигама *Саоѝшћење* из 1983. и *Пушоваѝи у Лавов* из 1985, и песамама из рукописа тог периода), „бистрог запажања и штедљивог израза, склоног изрицању бескомпромисних ставова“, карактеристичних за расцепе и парадоксе ондашње земље социјалистичког уређења, који у својим тадашњим песницима, како се надовезује својим тумачењем и Бисерка Рајчић у свом новом поговору *Асиметрије*, и у старијим генерацијама „нису нашли оне који би адекватно изразили свет у коме живе“. Сјајно оцртавајући лик песника који се залаже за истину, Вујичић разуме и тај свети гнев, и у заветовању идеалу истине-правде, види најаву једне нове, сложеније песничке природе. Будући да субјект у песми није само „Јона који вари

кита", „што је откривалачки нађена метафора пуна изненађења", већ и неко ко себи налаже императив моралног карактера.

Преузети улогу свога Ја, први је и најтежи испит Песника који ступа на поље поезије и истине, будући да је то пут *Од одговорности / солидарности до независности / усамљености*, како то, по наводу Рајчићеве, са вршњачким разумевањем осликава пријатељ и колега Загајевског Јулијан Корнхаузер. Уосталом, о томе путу говори и песма „Ја“ Адама Загајевског: из збирке *Пушоваџи у Лавов*, у преводу Петра Вујичића: „(...) Међу химнама, међу партијама крије се ја. (...) / Вечни бегунац. Оно је ја, а ја сам / у њему, у узнемиреној нади да сам најзад нашао пријатеља. / Али оно је / усамљено, тако неповерљиво, не / прима никог, чак ни мене.“ Али то Ја истовремено „Уз историјске догађаје пристаје / као вода уз чашу. Једнако добро / могао би се њиме напунити жбан неолита. / Незадовољно је, жељно стално нових посуда, / хтело би да окуси простор без зидова, / да се распрши, распрши. / Потом нестаје / као жеђ, и у тишини августовске / ноћи чује се само како стрпљиво / цврнци разговарају са звездама.“

Нестаје као жеђ, што би свакако могло значити – и обнавља се, као жудња. Јер у читавом ланцу порука, чак и из ране поезије, толико је жудње за тим неомеђеним, слободним простором који тек ноћу „постаје наша домовина“, где несметано заживе и проговоре очигледности истина: „Ах, толико је грешака, кад невидљиви / владалац управља опипљивом стварношћу“ („Невидљиви владалац“, *Пушоваџи у Лавов*).

Одговорност према истини, то капитално етичко питање, постаје у Загајевског и примарно стваралачко – будући да је новооткривено Ја до краја већ уплетено у низ дневних, ноћних, па и вековних изазова и замки – које, изван песничких миметичности, тражи пунозначност одговора, не скривајући питања и дилеме свог трагалаштва. „Мисаон, филозофски образован“, пише Вујичић, Загајевски је песник који „негује интелектуалну поезију набијену значењима“, „покреће питања везана за савременог човека и проблеме савременог света“, а своја сазнања притом не саопштава као непо­рецивости, већ као потпуну отвореност пред светом којим путује, а који и сам путује, замећући нове грешке, понављајући старе, по цену једине константе – човековог бола. Нема смрти, само умирања, рећи ће песник. И вечне сумње. „Само сумња / неспо­којан поричући покрет главе / глас који остаје да виси у питању / могу да спасу искрицу бескраја / што тиња у завршеном зрнци прашине“ („Само сумња“, *Пушоваџи у Лавов*).

Неопевани, истином неозначени свет, неминовно је свет фикције. *Notabene* из Хербертове поезије, прелази у поезију Адама Загајевског као први услов постојања песме. Упамти, запиши то. И када је „под комотним огртачем“, поезија мора бити истина, како гласи онај иницијални моменат ране песме Загајевског, показује се, одлучио је и о његовом даљем песничком путу. Култура памћења, прешла је њему у наслеђе. *Пишам оца шџа рагиш ганима? Сећам се* (мото песме „У малом стану“) не остаје пуки реминисцентни детаљ – из тога „сећам се“ израња читава лична, породична историја, историја по себи, препуна трагичности.

Загајевски је мајстор раскривања великих тема, судбинског, које нам се обелодањује чак и малом сегменту, који илуминира дубину повести наизглед везаних и за тако безазлен, премда изазован и садржајан путни доживљај попут очевог обиласка Лувра, студирања слика мајстора прошлих векова. Јер ту је та зелена виндјакна, некад

шашивена по његовој мери. „(...) још увек нисам знао, нисам могао да знам / колико се разорности крило / у годинама које ће тек доћи, / као да му зелена виндјакна / доноси само несрећу, / али сада разумем, / домишљам се да је катастрофа / била ушивена у сва његова одела, / независно од њихове боје и кроја, / те ни највећи мајстори сликарства / нису могли ни у чему да му помогну“ („Зелена виндјакна“, *Асиметрија*). Као што у песми посвећеној родитељима, „Путовати у Лавов“, спрам бескрајног поља лета, и осећања обиља, песник не може да заобиђе трагичне пароксизме: „Било је превише Лавова а сад га уопште / нема“, нити да заборави трагове свемоћних кројача стварности:

*(...) Али маказе су секле, дуж линија и преко
влакана, кројачи, ѿврћари и цензори
секли су шело и венце, вршларске маказе
неуморно су радиле као у дејињој ири исецања,
када исецањем шреба израдиши лабуда или срну.
Маказице, ножићи и жилеши ѿулили су,
секли и скраћивали ѿуначке хаљине
ѿрелаша и шргова и кућа, дрвеша су
ѿадала безбласно као у цунили
и каишдрала је дрхшала и људи су се оѿрашишали
у зору, без марамица и суза, шико сухих
ушиа, никада шие нећу видеши, шико смрши
ши чека, зашиши сваки ѿрад
мора ѿосшиши Јерусалим, и сваки човек
Јеврејин и сад шреба само у журби
ѿаковаши се, сшално, свакодневно
и без даха ѿушоваши, ѿушоваши у Лавов, шиа он
ѿосшији, сшикојан и чисши као
бресква. Лавов је свуда.
(Пушоваши у Лавов, превео П. В.)*

Пронаћи идеални, или „бољи“ град, порив који је обележио поезију Загајевског, губитком града, проистиче, у поимању овог песника, из двојства саме стварности, која по себи већ поставља питање двојства истине. Спрам једног часа радосног откровења, у његовим песмама значи остати пред вечитом дилемом прошлог, постојећег и будућег („Опрезно, пријатељи, јер чак и ту / лукави бог Хаос у потаји оштри / свој камени бајонет“), пред питањем како оставити иза себе изгубљени град, кад изгубљеност стоји у самој бездомности, расутој на великом глобу света. Бездомни велеград, бездомна станица у пустињи, усамљеност острва што опстају међу таласима попут „марамице умрлих“. Бездомност – расутошћу у безгласном, неименованом, анонимном постојању, продуженом у времену, као усуд, који се обзнањује и у савремености..

Стога, чини се, постоји уметност. Израз. „Постојали смо / још раније и чак смо познавали патњу, / само нам је недостајало речи“, стоји у „Песми емигранта“, а тек Вермерова слика „Час музике“ („Бескућни Њујорк“) „постаје сочиво, плаво / око које град посматра с нежношћу“ (Пушоваши у Лавов, превео П. В.).

А може ли Творац, пита песник, другачије да гледа на „луде и несавршене“ градове, остављајући вечитим путницима, онима без наде, што „стварају себе / сваког дана изнова“ кад већ створени су „половични, само скицирани“ („Рогови избобиља“) – да без овог ретког уметничког сочива – трагају за својим пуним ликом. За речима и гласовима којима недостаје Поезија, „јер толико звукова нико не чује. / А само један је живот“ („Ласте и слепи мишеви“).

У чудесној песми „Лептири“ књиге *Асиметрија*, сва тежина још једног краја века, „мрачног и спокојног“, разлаже се у лептирасту судбину песникових зналаца, оживљених са фотографија на полици са књигама, ишчезлих негде у свету, у времену. Читави слапови стихова ове песме скицирају и имагинирају њихову могућу судбину. Где су, у којим добима, на којим станицама, у ком вагону, на коме полу, у којој пустињи. Живи или не. „Да ли играју даму? Слушају музику? Виде Христа ? / Да ли живим песницима диктирају песме? / На зидовима пећине да ли сликају бизоне или почињу да зидају / катедралу у Бовеу. / Јесу ли схватили суштину зла коју ми не умемо да схватимо / и својим прогонитељима опростимо? / Гацају ли преко алпског ледника, омекшалог од августовске жеге. / Да ли плачу? Да ли туже? / Да ли сатима телефонирају? Да ли ћуте? Да ли су овде, међу нама? / Или су нигде?“

Ове необичне секвенце памћења свега што је у једно вече сабрано из укупне судбине човека – од безазлене лежерности, недоумица, крајње и голе нужности, обележености изгоном, теретњаком зла, записом на неком зиду, покушајем нове градње светиња – остављају без даха. Док почетак песме, и њен завршетак, у једно вече, кад песник је забављен читањем поезије, понукан њоме, у недостатку других сазнања о одсутнима, чује само памћење, само претпоставке, само „гласни шапат ноћи и крви“.

Никада довољно израза, фокусираног на оно што у Загајевског значи „бити познван да будеш човек“. Па и жеља да у том фокусу буде мекоте и лепоте, као у самом настанку звукова какве су замишљали штимери клавира, а потом се у њих умешали гласови ужаса и бола – неминовни је преображај у доживљеност „музике која је више од музике“ – „сав наш живот и умирање“ („Музика у ауту“). Као што и она музика „слушана с тобом“, што остаће „заувек у нама“, а „ућутаће заједно са нама“, пуна моћне енергије великих хорова Бахове пасије, открива дубину гласа, супротстављену сети пролазности: „као да нас неко дозива // и захтева од нас, / чисту и некористољубиву радост, // радост у којој је вера / нешто очигледно“.

Јер сред свих пошаста, овога или онога века, сред диктатура, глади, страдања и патњи, неисказивости које траже да буду изречена, записана меморија света, постоји, у писму Загајевског, и та светла звучна арија избобиља и радости, букнула из једног трена екстазе, која тражи да буде упамћена – јер „свакодневни живот пун је жудње“. И неостварења.

Постоји простор који слика, исказује ту свакидашњост. Једнако као и несвакидашњост испуњења. Јер ако ће понекад неке древне ископине посведочити о мржњи, пасији убијања, постоје узвисине тренутка, равне пирамидама. Постоји поезија која ће и то изрећи. „Седим у собичку на спрату / дрвене куће у Северном булевару, / ја, скептични професор *creative writing*. // Шта могу да урадим после толико година, / ја, поклоник сасвим другачије ватре, // неко ко верује у моћ поезије, / у енергију слика и идеја, / у бесмртну / радост тренутка („Археологија“).

Структура времена, асиметрија

Питање истине, које поетички и стваралачки заокупља Загајевског, подразумева стално преиспитивање – будући да се и сам појам истине поима другачије – довољно је упоредити неки детаљ из личног искуства, или из друштвеног и историјског контекста цитиран од стране различитих актера, или „сведока“ – и бити свестан те непомирљивости. Због тога што „живот упорно тежи уништењу“ и последње зрнце прашине у поетском поимању Загајевског – „потрага је за сјајем“.

„Песма је пре свега нова структура времена, и неми простор је њен инхерентни непријатељ“, писао је Бродски. У Бродског, као и у самог Загајевског, на сцени је преваходно на делу језички изазов пред богатством, али и трагизмом света. Структура песме Загајевског неприметно се отвара оку читаоца, када се у бескрајним преливима мотива сплићу „истине“, при чему је ова поезија у покрету, заправо стално трагање за истином. „Не волим песнике код којих нема ни трага од човека. Такође не волим исповедну поезију, ону која говори искључиво о несрећама. Највише ме привлачи сплет веома личног, историја човека, који пролази кроз разне токове судбине“ („Разговор о поезији“, *Кораци*).

Загајевски уме да отвори другачије аспекте истине, у контрастним зонама историјске драматичности, мира природе, или духовних константи које човека прате, градећи му упориште, и да их притом изведе из зоне напетости, пропламсајем сазнања, тренуцима једноставних озарења пред очаравајућим призором, са којим се често будимо, не примећујући их. Но, он је притом и песник мислилац, зналац уметности – његова песма је управо попут „Музике коју смо заједно волели“ – арија, која каткада учини да и сетно сазнање да ту смо да „минемо светом“ буде преобразено у топлину освојеног кутка постојања, пред неумитношћу краја, иза којег, заједно са том музиком што траје, остаје нови почетак, другог и новог човека. Или бар у песми, дубља реалност контемплације. То је и његов филозофски проход кроз антику, Рим, залазак у сликарске галерије света, ослушкивање читавих епоха, боја света у њиховим духовним константама, и отвореним димензијама значења захваљујући којима допиру до нас, упркос времену, и које осећамо као део свог немира, али и лепоте, коју стихови Загајевског умеју зауставити тренуцима неприкривене екстатичности.

„И поред широм отворених очију на путу кроз живот разних култура и цивилизација, елитна култура је најважнији елемент 'аутопортрета' Загајевског“, пише Рајчићева. („Шта је поезија“, поговор књизи *Асиметрија*). „Она је, најприближније речено, живи музеј, Малроов музеј маште.“ Могло би се рећи, она је тај „бољи град“, град сублимног искуства. Или, велика, нова, покретачка енергија, у којој само машта, у тек рођеним стиховним сликама, и креативна интуитивност, упркос свеукупном знању, може да стане на праг неизрецивог, саме Тајне, која обавија, најпре, и најпосле, целокупно наше постојање у универзуму.

За тренутак бар, ова песничка искуства укидају границу „која пролази кроз тело“, која нас раздваја на постојање и – неразнатљивост, у недостатку других, и другачијих путоказа у хаотичном искуству савремености, бивају попут компаса, упереног у поуздан правац, у часове сабраности, вере у обновљиву снагу креације, у пут ка смислу.

Смењујући, из песме у песму, из збирке у збирку, необично обасјане призоре „сазнања у којима живи машта“, и бесконачно море лиричности, над којим увек бди и филозофски контролор – „мишљење“ – Загајевски је изградио свет без премца – онај који нам се отвара, и даје, у свој комплексности својих „истинитости“ – коме неутуђиво припада.

Структура времена, међутим, за овог песника значи и унутарњи налог да се ограда од некритичког уписивања у сопствено време. Јер његова потреба да себе, као песнички субјект, ситуира у тренутку, у времену, да у њему гради гнездо новог дома, куће на путу, искуством и сазнањем, не укида и напоредну жељу да својој епохи испостави и песнички јасну, критичку реч. „Живи живе тако лако мислено, тако нехајно, / да мртви падају од изненађења“, каже његов „Реквијем за живе“. „Забрањено ми је да живим даље у песми“, додаје у истоименој песми, „морам да боравим у свету, у граду. / Само мртви могу да се башкаре у поезији; / долазе ту као сиромашни виолинисти / прстију помодрелих од мрза / и дуго спавају на постељама стихова.“ У следу песничких књига Загајевског, након ових стихова из збирке *Плаћно* (1990), готово последично се јављају они, увелико познати, из збирке *Анџене* (2005) – „Покушај да опеваш осакаћени свет“ и „Антене на киши“.

Да лирска песма може бити чврсто успостављена, проносити тешки звук опомене и истовремено пропламсај лирских мотива и тонова, показује управо песма „Покушај да опеваш осакаћени свет“. Њен стиховни стакато долази до изражаја варирањем стиха који означава главни, истоветни, готово програмски позив, па и поетички завет исписан самоме себи, или Писму, писању поезије, а који је исказан у неколико варијација: *Покушај* да опеваш, *Мораш* опевати, *Дужан си* да опеваш, *Ойевај* осакаћени свет. Иза ових уводних секвенци стиховних фраза стоје јасно исказане контрадикције света који нас благосиља и кажњава својим даровима и рушитељском силом, која на сценама времена и историје није лишена човековог удела.

Тако се уводни стихови песме: „Не заборави дуге јунске дане, / дивље јагоде, капи вина, росе. / Коприве које су методично обрастале / напуштена домаћинства изгнаника“ – настављају другим следом сличне структуре опозиција: „Посматрао си отмене јахте и бродове, / једне од њих чекало је дуго путовање, / друге само слано ништавило. / Видео си избеглице који су ишли никуда, / чуо си крвнике који су радосно певали“, или стиховима који ће уследити, а који почињу и развијају се суптилним тоновима лирске мелодије: „Не заборави тренутке када сте били заједно / у белој соби и завеса се лелујала. / Врати се у мислима концерту на коме је / експлодирала музика“, док у истом тону, готово неприметно, као међу шуштавим лишћем, блесне притајеним сјајем нова опомена: „У јесен скупљао си жир у парку / док је лишће кружило над ожиљцима земље.“

Експлозија тренутка лепоте и поновљена опомена „ожиљака земље“ као да у сублимном тону и смислу завршних стихова – „Опевај осакаћени свет / и сиво перце које је изгубио дрозд“ – у наговештају fine светлости која лута, ишчезава се и враћа, овај заветни тренутак песме оставља времену, да га и даље дешифрује и памти у његовом основном закону, који у Загајевског гласи: „Песма се заснива на / супротности, али је не укида“, чинећи посве јасним да се ова контрадикција нераскидиво тиче и самог нашег постојања.

У другачијој поставци и интонацији песме „Антене на киши“ Загајевски ове контрадикције исказује мање очевидно, попут музичких прелива. У њима је видљива нова форма исказа, *моносџих* („Капелице под липама; у њима се моле пчеле“; „Врста чежње: професор набројао шест“; „Црвени макови и црни снег“; „Делфи пуни туриста – отворени за тајне“; „Јежићи у Кракову, одушевљени летом, гласно звижде“; „Мајско вече: антене на киши“; „Бекство из затвора у затвор“; „Уморан глагол ноћу се враћа у речник“; „Питам оца: шта радиш данима? Сећам се“). А затим, преовлађујући *гисџих*, готово најкраћа песма, налик на модерни хаику: „Читајући Милоша крај отвореног прозора. / Изненадни фијук ласти“), која мења свој сажети контекст, а тиме акцентује и своје значење, контрапункт, или трагични парадокс: „Бескућници на железничкој станици, у децембру, / приљубљени уз радијаторе“; „Аутобус са таблом на којој пише: Климатизовано. / Излети – Вјеличка, Аушвиц“; „У музеју Холокауста у Вашингтону – моје / детињство, моји вагони, моја рђа“.

Кад бисмо читали поезију онако пажљиво као што проучавамо јеловник у скупом ресторану, каже Загајевски, можда бисмо били на прагу ових необичних учења, „мистике за почетнике“, или музеја сећања, попут „римског Пантеона, под ведрим небом“, отвореног за тајне које се никада не дају изучити, увек на почетку знања, обгрљеног супротностима у којима „Једно је сигурно: свет је жив и гори.“ Бити путник попут оних „веслача на зеленој реци што се такмиче са временом“, ове песме, а остају увек на старту. У трци која се не може добити. Управо то нам казује поезија „која носи сплет веома личног, историју човека, који пролази кроз разне токове судбине, а у поезији те најличније ствари преплиће с нечим што је слабост света или слабост целокупне заједнице“, како каже Загајевски у разговору са Зоненберговом. „Према томе, ако је нешто кућа поезије – за мене то место на коме се те две ствари срећу.“

Финале песме „Антене на киши“ управо зато, уз додатну интригантност, гласи: „Поезија је радост испод које се крије очајање, / испод очајања је опет радост“, и води већ у другачију бесконачност. Поема о поезији, како се може читати важан ток у поетском стварању Загајевског, упућује на сегменте расуте посвуда у његовом поетском делу. Загрљај супротности, осликан из саме стварности, који сведочећи о разноликим токовима судбине, истоветним тек у краткотрајности и трагизму нашег бивања, који истовремено има и своју одступницу, управо ону коју скицирају „Антене на киши“ у својој завршници: „Због чега ти тренуци тако кратко трају? / Не треба тако говорити, треба говорити из / унутрашњости тих тренутака“, водећи ка занимљивој неразрешености, енигматичности завршних стихова песме; „Треба говорити изнутра. // Не ради се о поезији. // Не говори, слушај. // Не слушај.“

Јер више и није реч само о поезији, где увек постоји „непребројив остатак“ – где стојиш запањен, „сам у мноштву“. Као и у свим стварностима. Већ о суштинама, које постоје, и чине доживљај реалности стабилнијим, у изненадној фокусираности увида, и свој једноставности спознаје постојања, која превазилази моћ речи, па и поезије. Као што чудесном иронијом двосмисла саопштава „Одбрана поезије“:

*Да, одбрана поезије, висок стил, ишг,
а иакође и леиње вече у малом граду,*

*кад миришу башѿе, а мачке мирно седе
исѿред кућа, као кинески филозофи.*

И опет, није реч само о поезији. Већ о споју стварности до којих једва допиремо, и оних незаобилазних, које не можемо превидети. Као у песми „Воз из Кракова у Варшаву“, и двоструко ухваћеној збиљи тренутка: „почетак септембра: горе огњишта, / изнад поља дижу се / облачићи горчикастог дима, / који као наркотик улази у плућа. // Тражиш усхићење у планини, у Алпима, / и у катедралама, али зар не видиш / ове понизне ватре / које увече пламте, пузећи / по земљи – као фитиљ који ће се угасити“. Сuptилна је једноставност ове песме – јер готово да овој спознаји и нису потребне речи.

У Загајевског, несклоног преувеличавању и идеализацији – поезија је то удомљење у збиљи, шта год она значила, где сновићење и машта постоје оксиморонски – „у присуству разума“, као занос животом, који је тек магија тренутка, пре неголи идеализовани појам Вечности. Јер, увек је то тек мала станица у Времену, које га превазилази, увећавајући управо тиме и драгоценост пролазног и краткотрајног, нижући га у спознаји суштина, чак и безгласних спојева честица постојања. Тамо где престају речи, а почиње музика, или контемплација. Где је потребно бити и у том другачијем дому света, па га спознати у тишини *унуѿрашњеј сјаја*, и трагати потом, у песми, за безгласним *сјајем речи*.

Чини се да тај дом поезије Загајевског подразумева сагласје са Хелдерлином који каже „Разумех тишину етера, / Речи човека не разумех никад.“

„Не разумем све, и чак се / радујем што свет као немиран / океан прераста моју способност / поимања смисла воде, кише“, стоји у „Оди мноштву“. Стога у важним пасажима поезије Загајевског пламти екстатичност, у усхиту, пламену тренутка, који, када свој продужени живот не налази у реалности – налази га у контемплацији. Миру свејединства, осећању да негде, као у „паучини“, скрива се „праузрок у густој / трави вену светлцуви / докази постојања“ („Плот, кестенови, ладолеж, бог“), у спознаји да сред „прозе живота“ постоји и поезија. *Vita contemporanea*, у истоименој песми, „Блага беспомоћност“, „Тренутак без сата“, за који и не знамо шта је, јер „Живимо у понору. У црним водама“. И тек понекад „у сјају“, како би рекао Загајевски у сигнификативном следу ове песме. Што управо је моћ невидљивог, тако маестрално призвана питањима у „Разговору с Фридрихом Ничеом“, окренутих филозофији, бићем поетског поимања света: „Ако нема Бога и никаква сила / не повезује различите елементе, / шта су онда речи и откуд њихова / унутрашња светлост? // Одакле долази радост? Куда води ништавило? / Где станује опростај? / Због чега мали снови пред јутро ишчезавају, / а велики разрастају се?“

*(...) Само је чистѿиѿа невидљива
и вече, када и сенка и светлостѿи
на ѿренуѿиак заборављају на нас
заузеѿи мешањем карѿиѿа ѿјајни.
„Кинески стих“*

„Песници су пресократовци“ гласи уосталом познати стих, и став Загајевског. Основ Асиметрије, како је могуће посматрати и увод у Невидљиво. Јединог јединства, про-

жетог *Animot mundi*, духовном суштином света, која из пресократовске епохе путује кроз време, да по закону невидљивог надахњује снаге стварања могуће, ренесансне хармоније, као и нашу спознају склада и лепоте. Пре него што ту велику тему њеног савременог опстанка и модерног песничтва значајним супротностима не расветли и „Тема Бордски“, у истоименој песми, поимањем двојства песничког гласа, песничке вокације. Јер „Тема Броски“ у једној поставци заправо гласи „Поезија *versus* Бескрај“, а преображава се у стварносну тему „Време *versus* мисао“ – мисао на делу, која, како каже Загајевски, прогони историјске фантоме.

У том загрљају постоји уосталом и најдревнија шкољка, или оклоп Поезије:

*Песма уме да заустави одјек буре,
као шкољка коју је одјурнуо
Орфеј који бежи. Време узима живој
а враћа сећање, златно од њамена,
црно од жара.
„Шкољка“*

Избор поезије Загајевског који је књигом *Асиметрија* остварила Бисерка Рајчић, укључујући у наша досадашња сазнања и увид у новије збирке овог песника – *Невидљива рука* (2009) и *Асиметрија* (2014) уз новије песме, у којима је већ „XX век у пензији“, чини очигледнијим и заокруженијим не само врхунски допринос Загајевског поезији овог времена, и простора који већ покрива и континенте (присутни су и изванредно прихваћени избори његове поезије у Америци), већ и само његово поимање поезије, које посебно инспиративно представља књига есеја *Одбрана вайтрености*. Где Загајевски управо разјашњава своје уверење да поезија има два лирска крила. Једно је прастари задатак, који је можда апсолутни центар лирике сваког поколења, или пре потреба за придавањем форме унутрашњем животу – јер се и у поезији, „као и у метеорологији увек сударају два атмосферска фронта, топао ваздух наше интроверзије сусреће се с хладним фронтом форме, с хладним дахом рефлексије“. А управо ту почивају и „та мала блага лирског узбуђења“, тако присно повезана са појмом лирског певања. Док очекивано, други стуб поезије, сред променљивог обличја нашег света, у непрекидној метаморфози, представља супротност надахнућу, „трезвен поглед уперен у историјски свет“.

Загајевски својим целокупним делом и песничком речју проноси и сумњу и веру, његова „мистика за почетнике“ тако налази и подстицаје и надахнуће, али и свог промишљеног и опрезног водича. Но увек, и понајпре, и сасвим песнички, за Загајевског „сумња је тунел“, а „поезија спирала“. „Поезија је трагање за сјајем. / Поезија је краљевски пут / који нас најдаље води.“

Писање и читање поезије су стога само две стране истог изворишта, за проносиоца „другачије ватре“, за песника пред којим су замршени, загонетни путеви, где и сам Орфеј (п)остаје вечити бегунац, а модерни песник, увек суочен са истином, у њеном савременом обличју, тражи ослонце и утеху: „Читам песнике, живе и мртве, од којих

учим / истрајност, веру и понос“ – не случајно ове стихове бележи песма „Аутопортрет“. У обраћању пак Милошу („Читајући Милоша“), Загајевски пише: „Понекад говорите тоном / да читалац – уистину – / за часак верује, / да је сваки дан празник, // и да поезија, како то изразити / – чини живот заокругљенијим, / пунијим, поноснијим“.

Свакад пред неким другим лицем историјских или „свакодневних апокалипси“, Загајевски бележи тачан биланс стања ствари, да буде упамћен у времену које нехајно препушта заборау и највеће катастрофе, и тугу усамљеника, неког новог „бегунца“. Тананост и снага његових записа делују каткад готово тестаментарно, а каткад и као мала и готово једина накнада за оне који „своје постојање дају у закуп“ великом времену. „Морам да запишем пар речи, да би зима / могла да жваће свој црни хлеб заборава“, пише у својој новијој поезији Загајевски („Септембарско вече“).

Поезија је „утеха у лепоти“, писао је Бродски. У Загајевског, песмом нам се враћа „дар светлости“. Његова посвећеничка страст у том дару чува само биће лирике, и по томе је овај песник веома близак сваком књижевном поднебљу, па и вредновању лирског блага, које одувек постоји и на овим просторима Његов „вечити бегунац“, али и он сам, путник кроз простор и време, ходочасник светлих и светих станишта лепоте која му се огласе у потпуној тами, проносе вечност вере у мудру и оплемењујућу суштину песничке речи, што, у сасвим модерном духу и контексту, реминисценцијама на постојане вредности поетске мисли, одувек, упућује на насушност саопштавања истине, али и једноставне, људске бриге, за сваки кутак света који нам мора, изнова, постати тај једном изгубљени и увек изнова грађени дом. За драгоценост сваке секунде у стваралачкој обнови и опстанку животног смисла. „Никоме се Муза није обратила са толико јасности и неопходности, као Загајевском“, написао је са много уверљивих разлога Бродски.

О разумевању и топлом пријему ових порука посведочују како пажња овдашњих издавача и читалачке публике према Загајевском, тако и значајна признања – Европска награда „Петру Крду“, Књижевне општине Вршац (2014), Књижевни пламен (издавачка кућа „Нова књига“, Подгорица, 2018), и Европски атлас лирике, „Кућа поезије“, Бања Лука (2019). Управо поводом награде Европски атлас лирике, чијем је уручењу, 7. новембра 2019, у већници Банског двора и Бањој Луци лично присуствовао, објављена је изузетна, конзистентно компонована и инспиративна књига *Асиметрија*, у избору и преводу Бисерке Рајчић, која, успостављајући лук од најранијих до најновијих песничких књига Загајевског, једнако као и његови есеји, посведочује ретко стваралачко прегнуће, доследност поетичких основа и увида, целоживотну, вишеструку *Посвећу поезији*, која је, да наведемо речи самог песника, један од стубова духовног живота, оног „унутрашњег гласа којим нам говори – или само шапуће – на пољском, енглеском, руском или грчком“ – а који је „темељ и основа наше слободе, неопходна територија рефлексije и независности“.

Јер Поезија је та, како каже, и верује Загајевски, која нас „извлачи из тесног скафандара нашег ја, верује у могућност постојања лепоте, у њену трагичност“. Њоме бива оживљена моћ „невидљивих ствари“, пут који нас најдаље води – јер она сама је „Дар светлости“.